



“Poçt qutusu”nda imza sirləri

“Molla Nəsrəddin” milli mətbuat tariximizdə ilk orqan idi ki, Azərbaycan cəmiyyətinin mütərəqqi qüvvələrini ətrafına bu ölçüdə yığmış, qələm əhli üçün bu qədər məhrəm yaradıcılıq ocağı, ədəbi-jurnalistik mərkəz olmuşdur (Ə.Mirəhmədov. Azərbaycan “Molla Nəsrəddin”i. Bakı, 1980, s. 256). **“Poçt qutusu” isə bu “yaradıcılıq ocağı”, “ədəbi-jurnalistik mərkəzi”nin yaranması və jurnalın nəşrinin uğurlu davamı üçün xüsusi rol oynamışdır.**

“Molla Nəsrəddin” jurnalında yazılar gizli imza ilə dərc olunurdu. Müəllifin gizli imzaya müraciət etməsi bir çox siyasi, ictimai, sosial və ədəbi səciyyəli amillərlə bağlı idi: senzurdan və ətraf mühitdən qorunmaq, şəxsi qərəzlik, ədəbi ümidsizlik, ədəbi oğurluq, başqa imzanın şöhrəti altında daldalanmaq, zidd istiqamətli müxtəlif mətbuat orqanlarında eyni vaxtda çıxış etmək və s. İmza sahibinin əsl adı gizli saxlanılır və cavabdehliyi redaksiya öz üzərinə götürürdü.

Məsələn, jurnalın 1906-cı ildə nəşr olunan 39-cu sayında “İdarədən” verilən cavabda deyilir: “Cənab Mir İsmayıl xan həmin cavab ilə idarəmizə əlahiddə məktub da göndərmiş xahiş edir ki, biz Astara müxbirimizin adını ona nişan verək və illa bərəks surətdə məktub sahibi tamojına rəisinin təklifinə binaən baş mühərririmizin üstə suda şikayət verəcəkdir.

Bu barədə cavabımız budur: əvvələn idarəmizə göndərilən məktubların ya dilcavabı verilən xəbərlərin sahiblərini heç bir vəchlə aşkara çıxarda bilmərik və bu barədə mühakimə məqamında cavab verən məcmuəmizin baş mühərriridir”.

Redaksiya “Poçt qutusu”ndan oxucu və yazarlarında əminlik, arxayınlıq yaratmaq vasitəsi kimi istifadə edirdi.

Bütün bunlar heç də o demək deyildir ki, gizli imza ilə redaksiyaya göndərilən hər material jurnalın səhifələrində özünə yer ala bilirdi. Fikir öz təsdiqini “Poçt qutusu”nda verilən cavablarda tapır:

Şamaxıda “Cinbaş”-a - Adsız kağızları heç oxumuruq da (“Molla Nəsrəddin”, 1910, № 6).

Nuxada “Mığ-mığa”ya - Çünki Çeri Məsməyə yazdığımız cavabda əşxas adı çəkirsiniz və çünki sizi heç tanıyırdıq, yaxşı olardı yazdığımız fəqərələri müxbirimiz Molla Həsən Tahirov öz imzası ilə təsdiq edeydi (“Molla Nəsrəddin”, 1923, № 12) və s.

“Poçt qutusu”nda verilən cavablardan aydın olur ki, redaksiyaya göndərilən materialların jurnalda dərc olunması üçün müəllifin qarşısına bir neçə ciddi tələb qoyulur. Bu, bir tərəfdən müəllifi gördüyü işə ciddi, qərəzsiz yanaşmağa məcbur edirsə, digər tərəfdən jurnalı senzura və ətraf mühitdən qorumaq məqsədinə xidmət etmiş olur: “Nuxada “M.P.” imzası ilə məktub göndərənə: Abunənin nömrəsini nişan vermədiyiniz səbəbindən məktubunuza etina olunmadı (“Molla Nəsrəddin”, 1910, № 6);

“Qarabağda “Ə.M.” cənablarına: Yüzbaşı Soltan bəy Mahmudbəyov bərəsində bir şey yazma bilmərik, çünki sizi tanıyırdıq” (“Molla Nəsrəddin”, 1907, № 9);

“Aşqabaddan “Moltanı” imzası ilə kağız göndərənə: Mərhum Məşədi Əliheydər İsmayılovun varislərinin güftügüsü bərəsində yazdığınız mətləb çox əhəmiyyətli və lakin öz müxbirimiz yazmasa çap edə bilmərik. Hərçənd məktubunuzda adınızı yazıbsınız, amma sizi tanıyırdıq” (“Molla Nəsrəddin”, 1908, № 39).

“Aşqabadda Molla Rza bərəsində şikayət yazana: İki nəfər şahidiniz olsa çap edərək (“Molla Nəsrəddin”, 1908, №

na: “Göndərdiyiniz məqaləni çox razılıqla çap edərək. Bu şərtlə özünüz Tiflisdə təşrif gətirib yazdığınız məqaləni oxuyasınız” (“Molla Nəsrəddin”, 1906, № 3).

Göndərilən məktubların ədəb, mərifət, tərbiyə ölçülərinə cavab verməsi redaksiya üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyindən bunlar yazarlardan ciddiyyət və sərtliklə tələb olunurdu.

“Aşqabadda “Molla Sədrəddin Sofiyev cənablarına: “Gəncə və Şamaxı mollalarının əleyhinə yazdığınız məktub başdan axıradək fəhşdür. Elə biədəb kağızları çap etmək olmaz” (“Molla Nəsrəddin”, 1907, № 19);

“Qaxda “Uzunburun”a: “Kağızınız çox üfunətli olduğundan maşa ilə tutub tulladıq səbətə” (“Molla Nəsrəddin”, 1909, № 44);

“Bakıda “Rəhbər”-ə: “Ədəbsiz sözləri tərgidin, yoxsa sizə sataşarıq” (“Molla Nəsrəddin”, 1909, № 13);

Gəncədə “Cərrah”a: “Məktubunuzdakı bir dənə biədəb söz qalan haqq sözlərinizi də xarab eləyir. Bu səbəbdən kağızı tulladıq” (“Molla Nəsrəddin”, 1909, № 15).

“Poçt qutusu” redaksiya üçün dövrü mətbuatda “Molla Nəsrəddin” jurnalı ilə bağlı, yaxud müxtəlif səpkili mübahisəli yazılara konkret cavab vermək üçün çox yararlı idi. Məsələn, “Molla Nəsrəddin”in 1907-ci il 46-cı sayında XX əsrin əvvəllərində çox tanınmış ziyalılardan biri, jurnalist, satirik “Zənbur” jurnalının redaktoru doktor Əbdülxalq Axundovun “Səadət” məktəbindəki çıxışı ilə əlaqədar “Xənnas” başlıqlı felyeton dərc olunmuşdur. Felyeton dövrü mətbuatda mübahisəyə səbəb olmuşdur. “Tazə həyat”ın 3 dekabr 185-ci sayında Əliabbas Tağızadənin “Xənnas kimdir?” müdafiə xarakterli yazısı çıxmışdır.

“Poçt qutusu”nda bu xüsusda konkret cavab verilir:

“Bakıda Əliabbas Tağızadəyə: “Mənasız etirazlara cavab verməyə vaxtımız yoxdur”.

“Poçt qutusu” jurnalın əsas yaradıcıları və daimi əməkdaşları arasında da birbaşa əlaqə xidməti idi. Jurnalın 1909-cu il 44-cü sayındakı “Poçt qutusu”nda yazılır: “Axalsıxdə “Heyran”a: “Həmd olsun Allaha ki, gəldi kağızınız”.

“Heyran” imzası tədqiqatlarda Ömər Faiq Nəmanzadəyə aid edilir. “Molla Nəsrəddin” jurnalının 1906-1921-ci illərinin səhifələrində bu imzanın “Heyrani”, “Bir nəfər Heyran”, “Göy altında, yer üstündə Heyran” törəmələri də var (E.Qasımov, A.Əliyeva. “İmzalar” “Molla Nəsrəddin” (1906-1931). Bakı, 2015).

Göründüyü kimi, “kağız” Axalsıxdə olan, bir müddət redaksiya ilə əlaqəsi kəsilən Ö.Faiqlə bağlı nigarançılıqı aradan qaldırmış, Mirzə Cəlil də “Poçt qutusu” vasitəsilə öz razılığını bildirmişdir.

“Poçt qutusu” jurnaldakı gizli imzaların müəlliflərinin atribusiyası üçün bu günkü mətnşünasların istiqamətverici dəlil kimi əsaslandıqları etibarlı bir mənbədir. “Poçt qutusu” ilk növbədə “Şəkiddə “Təxal”a, Lənkəranda “Küncüt halvası”na, Bakıda “Dəmdəməki”yə yazmaq imzanın müəllifinin coğrafi məkanını müəyyənləşdirir və bu imza müəllifinin

həmin coğrafi məkandakı əliqələmlilər sırasında axtarılmasına istiqamət verir.

Digər tərəfdən, bəzən bir gizli imzadan eyni, yaxud dövrün müxtəlif mətbuat orqanlarında belə bir neçə müəllifin müştərək istifadə etdiyi məlumdur. Məsələn, “Əqrəb” imzasından müxtəlif mətbuat orqanlarında H.İ.Qasımov, Ü.Hacıbəyov, M.Manafzadə, M.S.Əliyev, İ.İsazadə, M.S.Məmmədov və H.Rəhimov tərəfindən müştərək istifadə edildiği göstərilir (Q.Məmmədli, A.Əliyeva. İmzalar. Bakı, 2015). Bu imza ilə “Molla Nəsrəddin” jurnalının 1909-cu il 31-ci sayından başlayaraq Ağdaşdan, Göyçay, Şuşa, nəhayət, Ordubaddan müxtəlif səpkili xəbərlər dərc olunur (E.Qasımov, A.Əliyeva. “İmzalar” “Molla Nəsrəddin” (1906-1931). Bakı, 2015). Jurnalın 1910-cu ilin 21-ci sayındakı “Poçt qutusu”nda “Ağdaşdan “Əqrəb”ə, 1927-ci ilin 6-cı sayındakı “Poçt qutusu”nda isə “Şuşada “Əqrəb”ə cavabı bu imzanın müxtəlif coğrafi ərazilərdən yazan iki müəllifin ünvanını məlum edir. Yaxud da, bir müəllifin müxtəlif dövrlərdə müxtəlif ərazilərdə olduğunu üzə çıxarır.

Tədqiqatlarda Ö.F.Nəmanzadəyə aid edilən “Heyran” imzası ilə də bağlı jurnalın “Poçt qutusu”nda müxtəlif işarələr var:

- 1908-ci il, № 13. Naxçıvanda “Heyran”a: “Başa düşmədik”;
- 1909-cu il, № 41. Axalsıxdə “Heyran”a: “Yazırsan ki”;
- 1909-cu il, № 44. Axalsıxdə “Heyran”a: “Həmd Allaha ki”;
- 1914-cü il, № 24. Gəncədə “Heyran”a: “Çap olunmayacaq”.

Göründüyü kimi, Ö.F.Nəmanzadə “Heyran” imzası ilə tək Axalsıxdən yazmır. Bu imza ilə Gəncədən, Naxçıvandan da yazan var. Deməli, “Heyran” imzalı yazıların üzərində müəlliflik hüququ bərpə ediləndə imzanın müştərək olduğunu, ondan Axalsıxdən əlavə, Gəncə və Naxçıvandan da istifadə edən müəllifin olduğunu, yaxud da bir müəllifin müxtəlif ərazilərdən yazdığını nəzərə almaq vacibdir.

Redaksiya bu mürəkkəbliyi də nəzərə alaraq, “Poçt qutusu” vasitəsilə öz yazarlarına eyni imzadan uzaqlaşmağı məsləhət görmüşdür: “Bir “Pompuşalı”mız olduquna görə ikinci bir “Pompuşalı”ya ehtiyac yoxdur. Çünki hər yerdə qənaət davasıdır. Buna görə biz də qənaət edib bir “Pompuşalı” ilə kifayətlənirik (“Molla Nəsrəddin”, 1926, № 21).

“Poçt qutusu” molla nəsrəddinçi nəslin yaradıcılıq məktəbi” idi. “Bütövlükdə yeni nəslin formalaşdırılması işində “Molla Nəsrəddin” jurnalının kəşf etdiyi təzə bir janr, forma kimi diqqəti cəlb edən “Poçt qutusu”ndakı ədəbi prosedürə dair tənqidi qeyd, məsləhət və məlumatların ciddi təsiri və əhəmiyyəti olmuşdur” (İ.Həbibbəyli. Cəlil Məmmədquluzadə. Mühiti və müasirləri. Bakı, 1997, s. 279).

**Elmira Qasımovanın
AMEA Nizami adına
Ədəbiyyat İnstitutu,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru**

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kültürlü İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.



49).

Redaksiya “Poçt qutusu”nda müxbirlərin “nədən yazmalı?” istiqamətini müəyyənləşdirirdi:

“Aşqabadda “Nəmərd”ə: Şəhərinizin xırım-xırda xəbərləri oxucularımıza lazım deyil” (“Molla Nəsrəddin”, 1907, № 19).

“Dərbənddə “Təəssübkeş”ə: Gündə üç şahılıq alış-veriş eliyən fəqir dükançılara sataşmağın heç bir ləzzəti yoxdur. Əgər qolçomaqların hünərlərindən bizə xəbərlər yazsanız, artıq həvəs ilə çap edərək” (“Molla Nəsrəddin”, 1907, № 1).

“Poçt qutusu” vasitəsilə müxbirlərə həm də savadlı, lakonik və mənalı yazmaq öyrədilirdi:

“Aşqabadda “Nağılçı”ya: Bir az oxuyub-yazmaq öyrənsən pis olmaz” (“Molla Nəsrəddin”, 1907, № 8).

“Başbəlalı”ya: Çox uzun müşərrəf olursan, çap olunmayacaq” (“Molla Nəsrəddin”, 1906, № 18).

“İdarəmizə gələn kağızların çoxunu çap etmirik. Etməməyimizin səbəbi budur ki, kağızların çoxundan bir mənə çıxır” (“Molla Nəsrəddin”, 1906, № 31).

Lənkəranda Məşədi Heydəralı oğlu